20e jaargang
maart 2016

Flinterwille

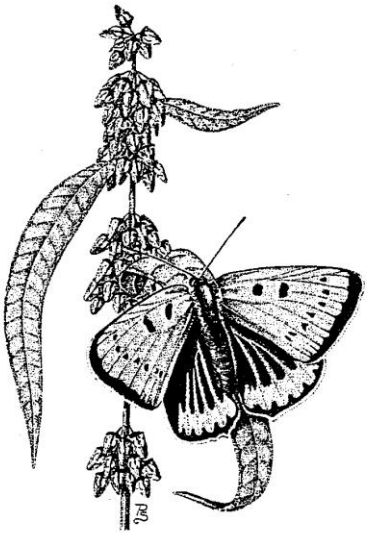

Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging

VOORWOORD

Beste lezers,

Zo'n zachte winter levert toch ook wel verrassingen: op nieuwjaarsdag 1 januari vloog er een Kleine vos bij ons in de tuin! Dat mag je met recht een speciale waarneming noemen. En ook in de maanden daarna zagen we hier Citroenvlinders en zo nu en dan een Kleine vos. Je zou bijna denken dat het voorjaar in februari al is begonnen.

Vorige week kreeg ik een rapport onder ogen van het CBS over de stand van de dagvlinders in Nederland. De conclusie van het rapport: we hebben te maken met een voorzichtige opleving van de vlinderstand. Als je rekent vanaf 1992 tot nu, dan zijn 24 vlindersoorten achteruit gegaan en 14 soorten vooruit. Dat was dus vrij rampzalig. Maar de berekeningen vanaf 2006 tot nu laten zien, dat er 11 soorten zijn achteruitgegaan en 20 soorten vooruit! En bij die 20 zit een aantal bedreigde soorten. Dit lijkt natuurlijk prachtig, maar er moet wel een kanttekening bij worden gemaakt. Als je eerst achteruitgaat van 100 naar 6 en daarna weer vooruit gaat van 6 naar 7, dan is dat natuurlijk wel een vooruitgang, maar die is dan wel erg betrekkelijk. En zo moeten we deze cijfers van het CBS ook interpreteren denk ik. In de 60-er jaren zijn door ruilverkaveling, intensivering van de landbouw en verdroging veel vlindersoorten sterk achteruitgegaan of verdwenen. Vaak is er alleen plek voor vlinders in wegbermen, boomwallen en natuurgebieden. En ook die worden bedreigd door neerslag van stikstof en verdroging. Kennelijk treedt er nu dan toch een licht herstel op. De oorzaak hiervan ligt in het herstel van de leefomgeving en natuurbescherming. Verder zijn vlinders koudbloedige dieren en ze zullen dus best profiteren van de hogere temperaturen door klimaatsverandering. Maar we zullen soorten als het Gentiaanblauwtje en de Bruine eikenpage er waarschijnlijk niet meer door terugkrijgen. Het Gentiaanblauwtje is in Friesland zo goed als uitgestorven. Soorten die in Nederland een herstel laten zien zijn de Grote parelmoervlinder, de Kleine heivlinder en de Zilveren maan. De graslandvlinders hebben het natuurlijk extra moeilijk in de groene steppes die we tegenwoordig vaak zien. Gelukkig wordt er wel aan gewerkt: het project "graslandvlinders " van de Vlinderstichting, in samenwerking met It Fryske Gea en enkele boeren in Friesland en met als symbool de Argusvlinder, de Keningin fan de Greide, kan er misschien voor zorgen dat er redding komt voor deze vlinders. Een ander beheer van bermen, slootkanten en boomwallen kan de redding betekenen voor een aantal graslandsoorten.

Ik eindig met een oproep: we gaan dit jaar weer verder met het inventariseren van de kilometerhokken van Friesland voor onze nieuwe dagvlinderatlas. De Oranjetipjes beginnen te vliegen en dat is een mooie soort om ons project dit jaar mee op te starten. Ik hoop dat iedereen dit jaar zoveel mogelijk waarnemingen inlevert. En ik hoop weer op een grote belangstelling op donderdag 21 april in de Fûgelhelling.

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	Siep Sinnema	pag. 1
Inhoud		2
Aankondiging Voorjaarsbijeenkomst		3
Verslag Najaarsbijeenkomst 2015	Gerard Bergsma	4
Excursie Tsjongerwâlen 14 mei	Gerrit Tuinstra	13
Nationale nachtvlindernacht 2016 op vrijdag 3 juni	Siep Sinnema	13
Excursie Blauwhuis en Joure-West zaterdag 9 juli	S&J Sinnema / Luut de Zee	14
Zaterdag 30 juli: Excursie Ameland	Anneke van der Veen	16
Bladmijnen- en rupsenexcursie in 2016	Siep Sinnema	16
Kleurenfoto's		17 t/m 20
Nieuwe dagvlinderatlas van Fryslân : invoeren waarnemingen	Luut de Zee	21
Graslandvlinders in het Lege Midden van Fryslân in 2015	Anthonie Stip	23
Determinatiedag 16 januari 2016	Siep Sinnema	27
Tellen eitjes Sleedoornpage in Wolvega 23 januari 2016	Siep Sinnema	28
Kweek van *Sphinx ligustri*	Anneke van der Veen	29
Nachtvlindernieuws uit het Lauwersmeer	Gerrit Tuinstra	30
Het laatste nieuws uit Sint Nicolaasga: *Eucosma conterminana* nieuw voor Friesland	Andy Saunders	35
Ledenmutaties		36
Belangrijke data		38

Aankondiging voorjaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op **donderdag 21 april 2016** in het pand van **de Fûgelhelling, De Feart 1 te Ureterp**. Aanvangstijd: 's avonds om 20.00 uur.

De indeling van de avond is als volgt:

1. Opening.
2. Verslag najaars(jubileum)bijeenkomst van 21 november 2015.
3. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
4. Financiën Vlinderwerkgroep Friesland.
5. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.
6. Pauze.
7. Mededelingen over het dagvlinderproject (Siep Sinnema).
8. De laatste Friese populatie van het Gentiaanblauwtje (presentatie: Peter de Boer).
9. Rondvraag.
10. Sluiting.

Attentiepunten:

- Als u dvd's of usb-sticks met foto's hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst bij de secretaris of de voorzitter te melden.
- Contributie (€ 10,00 per jaar) kan tijdens de pauze van de bijeenkomst worden voldaan bij onze penningmeester, Luut de Zee.
  Overmaken kan ook naar rekeningnummer NL68 INGB 0007 2232 59 ten name van L. de Zee te Joure.
- Aan het eind van het vlinderseizoen verzoeken wij u vriendelijk uw gegevens in Excel in te voeren en het totaalbestand ten behoeve van de **vlinderdatabase Friesland** en de **landelijke database NOCTUA** te mailen aan Gerrit Tuinstra (**g.tuinstra14@gmail.com**). Voor de excel-file (het opmaakprofiel) kunt u zich wenden tot Gerrit Tuinstra die dit bestandje naar u toe kan mailen.
- Wanneer u een (nieuw) e-mailadres hebt, verzoeken wij u deze op de presentielijst te vermelden, zodat wij u in voorkomende gevallen berichten kunnen sturen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland.
Gerard Bergsma - Secretaris.

Verslag jubileumbijeenkomst 2015 - Gerard Bergsma

De jubileumbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op zaterdag 21 november 2015 in de Fûgelhelling te Ureterp. **(zie foto's pag. 18)** Aanwezig waren 38 leden en 6 gasten. Hans Jansen en Judith Bouma hadden zich afgemeld.

1. Door ziekte van Siep Sinnema opent Gerard Bergsma de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom op het 30-jarig jubileum van onze Vlinderwerkgroep. In het bijzonder Kars Veling, die namens de Vlinderstichting bij ons is en straks een presentatie zal geven.
Siep had reeds een opening voor deze bijeenkomst geschreven. Gerard leest deze voor.

"*Vandaag vieren we het 6e lustrum (5-10-15-20-25-30 jaar) en daarom willen we vanmiddag bij deze mijlpaal stilstaan. Gaat het goed met de Vlinderwerkgroep Friesland? Daar kan een volmondig 'ja' op volgen. Ons ledenaantal breidt zich gestaag uit en het aantal 'Flinterwilles' dat gedrukt moet worden, wordt steeds groter. Niet dat dit vanzelfsprekend is, want in heel het land kampen verenigingen, die zich met insecten bezighouden, met vergrijzing en afnemend ledental. Dat geldt ook voor de afdelingen van de Nederlandse Entomologische Vereniging, waarvan sommige zelfs al zijn opgeheven. Maar de vlinders staan goed in de belangstelling en hier in Friesland is dat zeker het geval. We zijn toch wel één van de grootste regionale vlinderclubs in Nederland. En dat mag ook wel, want op vlindergebied kennen we in onze provincie een lange traditie die al in de 19e eeuw is begonnen.*

Rond 1850 verrichtte J.H. Alberda, advocaat te Leeuwarden, reeds intensief inventarisatiewerk in Friesland. Natuurlijk moeten we ook Dirk ter Haar noemen. Hij was notaris in Warga en later in Kollum. Rond 1900 verscheen zijn bekende boek en naslagwerk 'Onze Vlinders'. Zo zijn er nog veel meer pioniers op te noemen. Uit dat lijstje blijkt overigens wel, dat de entomologie in die periode een tijdverdrijf was van notabelen zoals notarissen, artsen, advocaten en dergelijke. Ze waren voornamelijk solistisch bezig. Dat veranderde halverwege de 20e eeuw. Gerrit Stobbe van het Fries Natuurmuseum was een vraagbaak op velerlei gebied en het museum werd een locatie waar men elkaar, zij het ongeorganiseerd, kon ontmoeten.

Een belangrijk moment voor de Friese vlinderwereld is het jaar 1985, wanneer Barend J. Lempke zijn boek 'De vlinders van Friesland' uitbrengt. Lempke, een monument van de Nederlandse vlinderwereld en bekend van o.a. de 'Catalogus van Lempke' had besloten om een boek te schrijven met daarin een overzicht van alle op dat moment bekende gegevens van Friese dag- en nachtvlinders. Hij bezocht collecties in musea en noteerde er alle Friese gegevens. Tevens bekeek hij de collecties van vlinderverzamelaars in Friesland. Toen het boek in 1985 verscheen hadden we de beschikking over een prachtige momentopname van de

stand van zaken in Friesland. Daarmee had men kunnen stellen, dat het werk in onze provincie reeds was gedaan, maar veel Friese vlinderliefhebbers zagen dit boek juist als een stimulans en startpunt om de kennis van de Friese vlinderfauna uit te breiden. Daartoe werd op 19 november 1985 in hotel Goeres te Akkrum de Vlinderwerkgroep Friesland opgericht met als doelstelling om door te gaan met de studie van dag- en nachtvlinders.

Dat was dus vrijwel op de dag af 30 jaar geleden. Ik denk dat we die doelstelling met elkaar wel gehaald hebben. Er is ontzettend veel kennis bijgekomen over de dag- en nachtvlinders van Friesland. Er is veel geïnventariseerd betreffende de nachtvlinders en in het jaar 2000 hebben we onze dagvlinderatlas 'Dagvlinders in Fryslân' uitgebracht. Via excursies, bijeenkomsten en ons tijdschrift 'Flinterwille' proberen we onze leden bij de werkgroep te betrekken. En wat dat betreft kunnen we met elkaar opnieuw aan de slag, want we zijn gestart met een nieuw dagvlinderproject.

Vreugde en verdriet staan vaak dicht bij elkaar. Dat is vandaag ook zo, want 3 leden van onze werkgroep zijn in de afgelopen periode overleden.

Wiebe Lenstra uit De Hoeve was van het begin af aan lid. Hij ging altijd mee op excursies, maar was helaas al jaren niet meer in staat om aan onze activiteiten deel te nemen. In februari is hij op hoge leeftijd heengegaan.

Willem de Jong overleed op 27 juni op 91-jarige leeftijd. Hij was een zeer trouw bezoeker van onze bijeenkomsten en excursies. Velen van jullie zullen hem gekend hebben. Vorig jaar zijn Jannie en ik nog bij de viering van zijn 90ste verjaardag in Erasmushiem te Leeuwarden geweest. Zijn grote collectie vlinderboeken heeft hij aan de Vlinderwerkgroep Friesland geschonken. Aan het eind van deze bijeenkomst zullen die te koop worden aangeboden. De opbrengst komt ten gunste van de kas van de vlinderwerkgroep.

Sjoerd Postma overleed afgelopen oktober op 67-jarige leeftijd. Hij was actief in de tijd dat we bezig waren met inventariseren voor "Dagvlinders in Fryslân", dat in het jaar 2000 verscheen.

Tot zover de het openingsverhaal van Siep.

2. Mededelingen en ingekomen stukken.

Gerard deelt mee, dat de koffie uit de kas van de Vlinderwerkgroep zal worden betaald.

Als ingekomen stukken meldt de secretaris een felicitatiekaart van de Sectie Snellen van de Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV) plus een meegezonden doos chocolaatjes. Daarnaast de laatste *'Franje*' van september. Dit is het informatieblad van de Secties Snellen en Ter Haar (NEV).

De ingekomen stukken liggen ter inzage op de bestuurstafel.

Gerard heeft nog het boek '*Butterflies of the World*' van Adrian Hoskins meegenomen. Een schitterend boek met fantastische foto's van voornamelijk

tropische vlinders; voor de werkelijk bespottelijk lage prijs van € 21,99 verkrijgbaar bij bol.com (gratis verzending vanaf 20 euro).

3. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.

John Boosman zag vandaag nog een Citroenvlinder. Helaas vloog deze gewoon door!

Marjolein Stam neemt vandaag afscheid van de Vlinderwerkgroep. Zij gaat medio december naar Brabant verhuizen. We zullen haar enthousiasme missen.

Mariske Pemmelaar had op 25 augustus een ontmoeting met een Tijgerblauwtje (*Lampides boeticus*) in de buurt van Hoornsterzwaag. Gelukkig wist ze hem ook nog te fotograferen. U kunt de foto bewonderen op de website van de Vlinderwerkgroep bij het onderdeel '*Bijzondere waarnemingen in 2015'*, of in de Flinterwille (middenpagina) van oktober 2015.

Dick Goslinga heeft een Oranje luzernevlinder waargenomen.

Hessel Hoornveld jr. laat een aantal foto's zien, die gemaakt zijn tijdens diverse excursies van de Vlinderwerkgroep het afgelopen jaar. Bijvoorbeeld die van 18 juli op Schiermonnikoog. Te zien zijn o.a. opnamen van het Bruin Blauwtje (*Aricia agestis*), de Duinparelmoervlinder (*Argynnis niobe*) en een eitje van de Kolibrievlinder (*Macroglossum stellatarum*). Ook laat Hessel foto's zien van de bladmijnenexcursie van 26 september in en om Oudemirdum.

Piet Zumkehr vertelt over de Parelmoervlinderroute op Terschelling. De telresultaten van het afgelopen seizoen waren slecht tot dramatisch na een vervelend voorjaar. De generatie van de Kleine parelmoervlinder (*Issoria lathonia*) is ingestort. Van de Zilveren maan (*Boloria selene*) was nog maar een fractie van de reeds fragmentarische populatie over. Duin- en Grote parelmoervlinders (*Argynnis niobe + Argynnis aglaja*) waren er wel. Slechts weinig Kleine vuurvlinders (*Lycaena phlaeas*) dit jaar. Icarusblauwtjes (*Polyommatus icarus*) waren redelijk aanwezig. Met de Argusvlinder (*Lasiommata megera*) gaat het (na een dip) weer de goede kant op. De konijnenpopulatie op het eiland ontwikkelde zich tot voor kort extreem goed; de dynamiek van verstuiving was dus beter geworden. Toch heeft myxomatose (een ernstige konijnenziekte) de konijnenstand weer gedecimeerd. Voor 2016 is het maar afwachten in hoeverre de Kleine parelmoervlinder, de Zilveren maan en de overige parelmoervlindersoorten zich zullen manifesteren.

4. Dagvlinderproject 2015-2020 (Gerrit Tuinstra).

Het doel is om een nieuwe dagvlinderatlas te realiseren in 2020. Veel details zijn nog niet bekend, maar in ieder geval wel, dat het een boek wordt met korte soortbeschrijvingen plus een beschrijving van de veranderingen ten opzichte van de vorige atlas plus kaartjes van de periodes 2010-2020 (in ieder geval), 2000-2010 (mogelijk) en 1990-2000 (waarschijnlijk).

Gerrit laat stippenkaarten zien van de Gehakkelde aurelia, het Gentiaanblauwtje en de Argusvlinder. Drie stippenkaarten per vlindersoort, namelijk de stand van zaken ten tijde van het verschijnen van de dagvlinderatlas in 2000, het tijdvak 2000 tot en met 2009 en het tijdvak 2010 tot en met 2014.

Het idee om een tweede dagvlinderatlas te maken werd voor het eerst geopperd op de najaarsvergadering van 2014. De leden waren positief om aan dit nieuwe project mee te werken. Tijdens de voorjaarsvergadering van 2015 werd het plan nader gepresenteerd. Siep hield toen een inleiding en vertelde het nodige over de totstandkoming van de vorige atlas; Gerard vertelde iets over de aanpak en werkmethoden van de Vlinderwerkgroep Drenthe richting hun tweede dagvlinderatlas (die overigens nog moet verschijnen); Gerrit liet een aantal voorbeeldkaartjes zien. Op 18 mei 2015 stuurde Siep een e-mail aan alle leden met als kop: '**Nieuwe dagvlinderatlas voor Fryslân : IT GIET OAN!**' Tevens waren een tweetal kaarten bijgevoegd. De tekst van de e-mail plus de kaarten zijn te vinden op onze website. De kaarten kunnen daar ook als PDF worden gedownload.

Hoe gaan we nu verder? Vooral doorgaan met het verzamelen van gegevens op basis van kilometerhokken! Wellicht nog meer soorten scoren in al redelijk gevulde hokken, **maar vooral de lege of slecht gevulde hokken vullen!** In 2016 en 2017 gewoon doorgaan met het zoeken naar dagvlinders; mogelijk wat vaker het veld in! In 2018 en 2019 gaan we de aandacht zoveel mogelijk richten op kilometerhokken in de provincie, die nog wit of slecht gevuld zijn. Met ingang van 2016 en de jaren daarna organiseren we ook excursies in 'witte' gebieden, waarbij we met een groepje leden alle zich daarin bevindende kilometerhokken op dagvlinders gaan doorzoeken.

Hoe moeten we de gegevens aanleveren? Dat maakt niet zoveel uit, als ze maar worden aangeleverd. Het kan via het portaal '**landkaartje**' van de Vlinderstichting, via '**telmee.nl**' of '**waarneming.nl**' zoals een aantal leden van de Vlinderwerkgroep dit al jaren doen. Ook kunnen de gegevens jaarlijks digitaal door middel van ons eigen excel-formulier bij Gerrit worden aangeleverd. En als dit echt niet lukt, dan maar op handgeschreven formulieren. De Vlinderstichting heeft aangeboden om ze voor ons te digitaliseren.

Voor de voortgang, vorderingen en nieuws over het project: zie www.vlinderwerkgroepfriesland.nl

Kosten van het project: Grof ingeschat € 30.000,00 voor een oplage van 3000 boeken. Wellicht is dit aantal aan de hoge kant. De Vlinderstichting heeft aangeboden behulpzaam te zijn bij het aanboren van subsidiebronnen. We hopen in ieder geval op een subsidie van De Uyttenboogaart-Eliasen Stichting en van andere fondsen, mogelijk ook Friese fondsen. Wanneer er leden zijn, die potjes weten te vinden, laat het ons weten.

Public Relations: komend voorjaar een persbericht lanceren over het project; bijvoorbeeld het Oranjetipje weer eens onder de aandacht brengen. Ook denken we aan een artikel in het tijdschrift 'Vlinders' van de Vlinderstichting en mogelijk een

aankondiging van het project op '**telmee.nl**' en '**waarneming.nl**'. Verder onder de aandacht brengen van It Fryske Gea, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschapsbeheer Friesland, regionale afdelingen van het IVN, KNNV en dergelijke. Ook scholen kunnen we bij het project betrekken.

Tot slot laat Gerrit nog kaartjes zien van de Duinparelmoervlinder, het Hooibeestje, de Grote weerschijnvlinder en besteedt hij nog even aandacht aan het Scheefbloemwitje (*Pieris mannii*), een nieuwe dagvlindersoort voor Nederland, waarbij hij de hoop uitspreekt dat deze uiteindelijk ook in de nieuwe atlas zal zijn opgenomen.

Reinie Piersma geeft nog de tip om (net zoals bij de realisatie van de libellenatlas van Friesland) dagvlindersoorten te laten sponsoren om opbrengsten te genereren.

Mariske Pemmelaar adviseert om in de nieuwe dagvlinderatlas ook aandacht te besteden aan beheer.

5. Pauze met koffie en oranjekoek.

6. "Dagvlinders: nieuwe ontwikkelingen gedurende de laatste 5 jaar" (Kars Veling).

Allereerst feliciteert Kars ons met de 30-jarige verjaardag. Dagvlinders in Nederland en hoe zit dat in Friesland? Hij neemt de **Kommavlinder** als voorbeeld. Deze soort is sterk achteruitgegaan in Nederland en dus ook in Friesland. De laatste jaren vlakt dit wat af. In Friesland (en dan vooral op de Waddeneilanden) is er sprake van stabilisatie. De kommavlinder laat zelfs af en toe een derde generatie zien.

Het **Landkaartje** gaat achteruit in Nederland, maar is stabiel in Friesland.

De **Argusvlinder** is het zorgenkindje. In Nederland is sprake van een enorme

	Bedreiging	Omschrijving	Stadium	Belang
Zekere bedreigingen				
5.1	Afname en versnippering areaal kruidenrijk grasland	Sterke afname in oppervlakte open, bloemrijk grasland in Nederland. Resterend habitat raakt versnipperd, waardoor verbindingen tussen populaties en ecologische habitatfuncties verdwijnen.	Alle	+++
5.1	Afname kwaliteit kruidenrijk grasland	Kruidenrijk graslandhabitat vereenvoudigt van structuur, waarbij openheid, kale grond en microreliëf verdwijnen.	Alle	+++
5.2	Afname nectaraanbod	Verminderd nectaraanbod in Nederlandse landschap, door verruiging, verandering landgebruik en intensivering landbouw.	Imago	++
5.3	Verdwijnen landschapselementen	Door schaalvergroting en intensivering landbouw verdwijnen landschapsstructuren die dienen als oriëntatiepunt voor territoria, verbinding tussen populaties en voortplantingshabitat.	Alle	++

achteruitgang van zo'n 98% vanaf 1990. Vooral in het oosten en zuiden van Nederland komt hij nauwelijks meer voor. Friesland doet het beter dan de rest van Nederland, maar ook hier gaat de **Argusvlinder** eveneens stelselmatig en qua

Waarschijnlijke bedreigingen				
5.4	Afkoeling microklimaat	Stikstofdepositie versnelt vegetatiegroei, wat leidt tot een koeler microklimaat.	Rups	++
5.5	Macroklimaatverandering	Opwarming van het macroklimaat leidt tot verlenging van het groeiseizoen en (in combinatie met N depositie) afkoeling van het microklimaat.	Alle	++
5.6	Weerextremen	Variatie in weerextremen neemt toe, met name tijdens ontwikkeling van de voorjaarsgeneratie.	Alle	+
5.7	Verdroging	Door ontwatering verdrogen veel Nederlandse ecosystemen, met negatieve gevolgen voor vegetatiegroei en –samenstelling.	Alle	+
Mogelijke bedreigingen				
5.8	Plantkwaliteit	Stikstofoverschot in waardplant leidt tot onbalans van essentiële mineralen, waardoor deze onvoldoende in rupsendieet terecht komen. Hierdoor kan de rups in problemen komen.	Rups	?
5.9	Droogtegevoeligheid waardplant	Verhoogde stikstofbeschikbaarheid in waardplant leidt tot verhoogde wateropname, met op zandgronden mogelijk verhoogde droogtestress tot gevolg.	Rups	?
5.10	Pesticiden	Directe en indirecte mortaliteit door blootstelling aan pesticiden.	Alle	?
5.11	Fenologische val	Een hogere temperatuur op microschaal vergroot het aandeel nageslacht van tweede generatie (G2) dat overgaat naar G3, i.p.v. overwintering als rups en productie van nieuwe G1.	Rups	?

aantal achteruit. Dit is trouwens het beeld in geheel Europa. Zie hieronder welke bedreigingen van invloed zijn:

Argusvlinders houden van structuren in het landschap, zoals houten (geen metalen) hekken waar een gunstig microklimaat heerst en waar beschutting is. Er is een onderzoek gaande waar de vrouwtjes van de Argusvlinder haar eitjes precies afzet.

In 2014 heeft De Vlinderstichting het Beschermingsplan Argusvlinder opgesteld. Parallel hieraan is in Friesland een samenwerkingsverband opgezet

tussen agrariërcollectief It Lege Midden, It Fryske Gea en De Vlinderstichting. Het gaat om het project '*Insectenvriendelijk graslandbeheer*' welke in eerste instantie is gericht op dagvlinders en bijen, waarbij de Argusvlinder als boegbeeld is gekozen. Ook de Vlinderwerkgroep Friesland is hierbij betrokken. Enkele leden verrichten tellingen in bepaalde geselecteerde agrarische gebieden. Het nieuwe dagvlinderproject zal zeker bijdragen om het huidige verspreidingsbeeld van de Argusvlinder in Friesland in kaart te brengen.

Het **Bont zandoogje** is overal in Nederland en Friesland vooruitgegaan en is inmiddels één van de meest algemene dagvlinders van ons land.

De **Heivlinder** had in 2003 een dramatisch jaar, maar heeft zich sindsdien hersteld. Momenteel is er weer een stabiele situatie, maar Friesland springt er in positieve zin bovenuit.

Een nieuwe standvlinder voor Nederland is de **Keizersmantel**. Ook in Friesland wordt hij de laatste twee jaren meer waargenomen.

De opmars van de **Koninginnenpage** vlakt de laatste jaren wat af. Tot in het midden van Nederland komt hij voor. In Friesland wordt hij incidenteel als zwerver gespot.

De **Oranje luzernevlinder** is tussen 2011-2015 in geheel Nederland veel meer gezien dan in de daaraan voorafgaande periode 2006-2010. Dit geldt ook voor Friesland.

De **Bruine vuurvlinder** handhaaft zich redelijk. In Friesland komt hij voornamelijk voor in de zuidoosthoek.

De **Grote vos** is nog steeds een exoot, maar toch rukt hij langzamerhand op in Nederland. Ook in onze provincie moeten we tegenwoordig alert zijn.

De **Oostelijke vos** was in 2014 massaal in Nederland (invasie vanuit noordoostelijke contreien). Dit jaar (2015) is hij weinig gezien, maar Kars verwacht dat deze nieuwkomer zich in de toekomst wel in Nederland zal vestigen.

Het **Kaasjeskruiddikkopje** werd op 1 mei 2009 na een lange afwezigheid (1953) weer gezien in het zuiden van Nederland. Op 20 mei 2009 was er een tweede melding op een andere locatie. Vanaf 2010 zijn er twee tot drie generaties op meerdere plekken aanwezig en de soort breidt zich in noordelijke richting uit. Misschien als gevolg van de klimaatverandering ook ooit in Friesland! Kars verwacht dit wel, want ook hier komt kaasjeskruid voor.

Het **Staartblauwtje** rukt ook op; zelfs al tot in Gelderland. Vooral rode klaver is een waardplant voor dit fragiele vlindertje en dat komt in Friesland algemeen voor.

Een andere nieuwkomer is het **Scheefbloemwitje** uit het midden van Europa. Zijn waardplant scheefbloem is een veel voorkomende tuinplant, ook in Nederland.

De **Grote vuurvlinder** is gelukkig nog in Friesland te vinden, vooral in de Rottige Meenthe. Onlangs verscheen het aardige boekje '*Het Veen, de Vlinder en de Openbaring*' van de hand van schrijver Caspar Janssen, waarin het verhaal van de ontdekking van de Grote vuurvlinder (*Lycaena dispar, ondersoort batava*) in 1914 in Friesland wordt verteld. Kars heeft een fors aantal exemplaren van dit

boekje meegenomen en mag dit voor een schappelijk prijsje op deze feestelijke dag aan de aanwezigen aanbieden.

7. Nieuwe en bijzondere nachtvlinders voor Friesland (Gerrit Tuinstra).
Ten behoeve van deze presentatie heeft Gerrit diverse bestanden gekregen van Willem Ellis, de beheerder van NOCTUA, het databestand van de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF) en de Vlinderstichting. Met name een tabel met eerste en laatste waarneming van alle in Friesland waargenomen vlindersoorten: micronachtvlinders, macronachtvlinders en dagvlinders, met voor iedere soort het jaartal van de eerste en de laatste waarneming plus de namen van de waarnemers van die eerste waarnemingen.
Een analyse van het aantal in Friesland waargenomen soorten.
Tot en met oktober 2015 zijn dit 59 soorten dagvlinders, 677 soorten macronachtvlinders en 1071 soorten micronachtvlinders (inclusief de *Psychidae*). **In totaal 1807 soorten** op basis van de gegevens in NOCTUA.

De eerste waarnemingen van dagvlinders en macronachtvlinders in Friesland zijn van L.A. J. Burgersdijk in 1825. In 1847 kwamen de eerste waarnemingen van micronachtvlinders, vooral van J.H. en W. Albarda.

Nog een aantal waarnemers van 'eerste waarnemingen' van soorten zijn: Taco van Wisselingh (1919), Barend Lempke (1937), Kees Doets (1940), W.M. Docters van Leeuwen (1949), Auke van Randen (1950), M.W. Camping (1951), Gerard Dijkstra-Hzn (1955), Wim Boer Leffef (1956), Gerrit Stobbe (1961), Hans Bijl (1961), Philip Zeinstra (1965), Hans Huisman (1967), Leo Bot (1974), Cees Gielis (1980), Jacques Wolschrijn (1980), Jannie & Siep Sinnema (1980), Maurice Jansen (1983).

Gerrit laat vervolgens een tabel zien met **per jaar** de vermelding van het aantal soorten micro's, macro's en dagvlinders dat tot dan toe was waargenomen
Daarna volgen er grafieken, die voor micro's, macro's en dagvlinders de cumulatie in aantallen aangeven in de periode 1800 tot en met 2015. Uit de grafiek van de micro's blijkt, dat vanaf 1955 en vooral vanaf 1990 het aantal waargenomen soorten sterk is gestegen. Uiteraard omdat er steeds vaker en door meer mensen naar deze kleine vlindertjes werd gezocht en ook door de toename van kennis van de microlepidoptera.

Nieuwe tabellen van waarnemingen van micro's en macro's laten overduidelijk zien, dat vanaf 1985 een sterke toename van het aantal records een gevolg is van de opstart van de Vlinderwerkgroep Friesland. Samenwerken als een groep werpt dus zijn vruchten af!

Per en vanaf het jaar 2000 tonen de volgende tabellen de toename van het aantal soorten micro's (177) en macro's (48) voor Friesland (Bron: NOCTUA):

Maar na aanvullend onderzoek door Gerrit (met name de via **waarneming.nl** gemelde soorten **macro**nachtvlinders) blijken er 17 van die 48 soorten mogelijk/waarschijnlijk onjuist. Twee van de nieuwe soorten macro's zijn voor de eerste keer in Nederland in onze provincie waargenomen. Dit zijn: de Katoengroenuil (*Earias insulana*) op 8 oktober 2013 en de Maagdenuil (*Eucarta virgo*) op 19 juli 2014.
De presentatie van Gerrit zal op de website van de Vlinderwerkgroep Friesland worden geplaatst, zodat iedereen de volledige inhoud ervan kan bestuderen.

8. Slotwoord.
Gerard Bergsma sluit het officiële gedeelte van de jubileumbijeenkomst af en nodigt iedereen uit voor een hapje en een drankje. Tevens start nu de verkoop van de vlinderboeken van wijlen Willem G. de Jong. Hiervoor zijn aparte tafels ingericht.

Excursieprogramma 2016

Excursie Tsjongerwâlen 14 mei - Gerrit Tuinstra

Op 14 mei gaan we vlinders kijken in de Tsjongerwâlen. Dit gebied is ontstaan bij de kanalisering van de Tjonger, omstreeks 1870. Daarvoor was de Tjonger een meanderende rivier, maar in de huidige situatie is daar ter hoogte van Donkerbroek en Makkinga geen sprake meer van. Terecht wordt nu dan ook vaak gesproken van het Tjongerkanaal. Aan weerszijden ligt veel reliëf als gevolg van ophoging met zand en leem dat verkregen werd bij het graven van het kanaal. Deze ophogingen zijn begroeid geraakt met allerlei soorten bomen en struiken. Daarnaast kent het gebied delen met een grazige en kruidenrijke vegetatie.
Het gebied is in eigendom en beheer bij It Fryske Gea. In 1935 kreeg de vereniging de eerste stukken van het huidige natuurgebied in eigendom. Later volgden andere delen. De opgaande beplanting is divers, met naast bijvoorbeeld veel meidoorn ook de zeldzamere wegedoorn. Op beide struiken leven verschillende soorten nachtvlinders. In de ondergroei van het bos groeit o.a. dagkoeksbloem, bosanemoon, dalkruid, gewone salomonszegel en lelietje-van-dalen. In de sloot langs het fietspad, dat van oost naar west langs het Tjongerkanaal ligt, groeien soorten zoals waterranonkel en waterviolier. Ook is er holpijp en dotterbloem te vinden. Diverse van deze soorten wijzen op een goede waterkwaliteit als gevolg van kwel. Uiteraard zullen op de grassen en kruiden veel vlindersoorten te vinden zijn, zeker bij mooi weer! Een van de soorten die op dit tijdstip van het jaar vliegt is het oranjetipje. We hopen de fraaie mannetjes – en natuurlijk de vrouwtjes – te zien!
De excursie start om 14.00 uur bij de brug over het Tjongerkanaal, aan de Balkweg, tussen Makkinga en Donkerbroek (AC 211.6-556.8).
Het is de bedoeling om ook ’s avonds met de lamp het gebied in te gaan. Exacte plekken hiervoor zijn nog niet bekend. Een en ander hangt ook af van de weersomstandigheden. Aan het eind van de middagexcursie wordt bepaald of de avond- en nachtexcursie door gaat en waar we de lampen zullen plaatsen. Wellicht bezoeken we – zoals we dat veel vaker doen – met de mensen die tussen de middag- en avondexcursie in het gebied blijven, een cafetaria voor een snelle hap! Zoals gebruikelijk zal de eindtijd van de nachtelijke excursie afhangen van de resultaten en weersomstandigheden!
Contactpersoon: Gerrit Tuinstra, 0512-518246 of 06-13684171.

Nationale nachtvlindernacht 2016 op vrijdag 3 juni - Siep Sinnema

Dit jaar is op vrijdag 3 juni de Nationale Nachtvlinder Nacht vastgesteld. We zullen weer proberen ervoor te zorgen dat er in Friesland een aantal locaties is waar het publiek kennis kan maken met de nachtvlinders. In juni zijn er in verhouding

veel nachtvlindersoorten te bewonderen. Het wordt alleen pas laat donker, dus men zal wat geduld moeten hebben voor de nachtvlinders echt loskomen. Op stroop zijn natuurlijk al eerder in de avond nachtvlinders te vinden. Een aantal locaties is al bekend. Zo zullen Anneke van der Veen en Jaap Schelvis hun opstelling plaatsen in de Kruidhof te Buitenpost. Siep en Jannie Sinnema zullen staan bij de tropische kas in Beetsterzwaag. In de komende maanden wordt duidelijk wat verder de precieze locaties zullen zijn. We zullen ervoor zorgen dat alle locaties tijdig op onze internetsite worden vermeld.

Excursie Blauwhuis en Joure-West zaterdag 9 juli S&J Sinnema / Luut de Zee

Excursie zaterdag 9 juli:

- 's middags inventarisatie dagvlinders rondom Bolsward.
- 's avonds nachtvlinderexcursie Joure-West

Middagexcursie: we starten om 14.00 uur in Blauwhuis in het centrum op parkeerterreintje bij de hoek Vitusdyk en Jacobidyk. We hebben 7 routes uitgezet, die elk door een groepje kunnen worden verkend. Deze routes lopen door de weilanden, waarin de bermen de graslandvlinders kunnen worden geïnventariseerd, maar ook door de dorpjes, waar vooral op de vlinderstruiken naar diverse soorten kan worden gezocht. We hopen op deze manier een flink aantal kilometerhokken uitgebreid te inventariseren. Het lijkt ons een goed idee om aan het eind van de middag weer te verzamelen in Blauwhuis en de middag daar af te sluiten. Er is vast wel een snackbar of zo aanwezig waar we als afsluiting een hapje of drankje kunnen nemen.

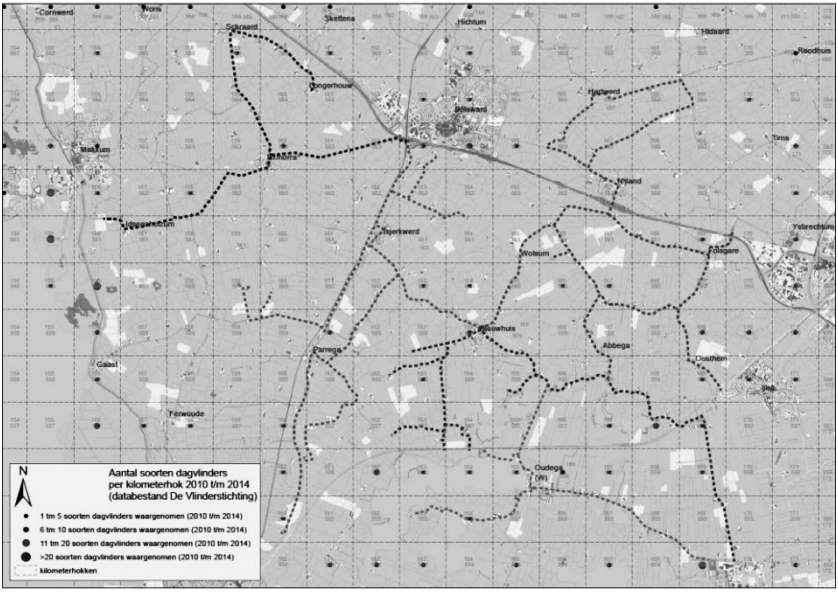

Avondexcursie:
De Twigen is een bijna 20 hectare groot natuurgebied gelegen ten noordwesten van Joure, tussen de oude rijksweg en nieuwe rijksweg (A7) naar Sneek.
Voordat de A7 werd aangelegd gingen de ruigten van De Twigen naast de oude rijksweg (Tramwei) naadloos over in de weilanden van boeren die in het gehucht Woudfennen woonden. De boerderijen lagen aan een doodlopende zijweg van de Tramwei. Enkele boerderijen aan het eerste stuk van de zijweg zijn er nog, maar de weg loopt nu dood tegen de A7. Ten tijde van de aanleg van de A7 werd het gebied De Twigen eigendom van de Dienst Domeinen.

Het gebied is in 1995 aangekocht door de gemeente Skarsterlân. In maart 2000 is de Stichting Natuurgebied De Twigen opgericht. Sindsdien beheert deze stichting het natuurgebied. Het noordwestelijke deel van De Twigen heeft een open verbinding met de Langwarder Wielen. Zo vormt De Twigen een belangrijke schakel in de ecologische verbindingszone tussen het Friese merengebied, de historische windsingel Omkromte, het natuurterrein De Famberhorst en park Heremastate. Het gebied is nu eigendom van de gemeente De Fryske Marren en wordt beheerd door Stichting natuurgebied De Twigen. Het doel van de Stichting is als volgt omschreven: “Het behartigen van de ontwikkeling van flora en fauna van het natuurgebied De Twigen en het (doen) geven van voorlichting en onderwijs op dit gebied en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin des woords.”
Jaarlijks worden eer biologiedagen voor basisschoolkinderen georganiseerd, waarbij in samenwerking met Landschapsbeheer ook onderhoudswerkzaamheden worden uitgevoerd en wordt onderzoek gedaan naar planten en dieren.
De Twigen is een gevarieerd natuurgebied met diverse biotopen: grasland, afgewisseld met boomsingels, waterlopen en poelen. Hierdoor voelen verschillende soorten vogels, vleermuizen, kikkers, padden, vlinders en libellen zich er thuis. Sinds 1997 is er een oeverzwaluwwand. In 2015 zijn er 119 broedparen zijn geteld die gebruik maakten van de wand. Er zijn in veel verschillende planten en mossen te vinden, waaronder soorten de op de rode lijst staan. Enkele voorkomende plantensoorten: Brede wespenorchis (Epipactis helleborine), Gevlekte orchis (Dactylorhiza maculata subsp. maculata), Tongvaren (Asplenium scolopendrium), Waterviolier (Hottonia palustris), Moerasaardbei (Potentilla palustris), Wederik (Lysimachia), Leverkruid (Eupatorium).

Tijdens onze avondexcursie zullen we hopelijk zien wat voor nachtvlinders dit gebied ons te bieden heeft. We starten rond 21.30 uur. Omdat het doorgaan van avondexcursies erg weersafhankelijk is, verdient het aanbeveling even te bellen met onderstaande mobiele nummers:
Siep en Jannie Sinnema, tel. 0516-471222 of mobiel 06-15641087.(middagexc.)
Luut de Zee, tel. 0513-795028 of (in het veld) mobiel 06-50656442.(avondexc.)

Zaterdag 30 juli: Excursie Ameland - Anneke van der Veen

Vorig jaar zijn we naar Schiermonnikoog geweest en dat was erg goed bevallen. De deelnemers van toen weten het nog wel goed. We hadden daar het geluk om een Bruin blauwtje (mannetje) te zien, gevangen door Siep Sinnema een eitje van de Kolibrievlinder, wederom door Siep ontdekt en onder andere een paring van de duinparelmoervlinders te mogen aanschouwen. Op Schiermonnikoog hadden we mooi weer, wel wat fris…maar droog in ieder geval. Dit jaar willen we een ander Waddeneiland aandoen en wel Ameland. We hopen dan natuurlijk ook op mooi vlinderweer. Het betreft alleen een dagexcursie.
Voor deze excursie nemen we de boot vanuit Holwerd. We vertrekken met de boot van 9:30 uur. Deelnemers kopen voor zichzelf een ticket voor de boot. Dit kan ter plaatse, maar het is ook mogelijk om via internet een e-ticket te kopen. Een retourtje voor een volwassene kost € 14,80. We verzamelen in de veerhaven, voor het gebouw van Wagenborg (waar tickets verkrijgbaar zijn). **Het tijdstip van verzamelen ligt tussen 9:00 en 9:15 uur.** Parkeren kost € 4.50 per dag. In circa 45 minuten worden wij door één van de veerboten Oerd of Sier naar de overkant gebracht in Nes. Vanaf de boot lopen wij naar fietsverhuur Kiewiet op de veerdam, waar een ieder een eigen fiets huurt. De huurprijs voor een fiets met versnellingen is € 8.70. Zelf uw eigen fiets meenemen kan ook, meerprijs is € 9.30. Rond kwart voor elf vertrekken we vanaf de fietsverhuur, voor een tocht over het eiland. We kunnen vele kanten op en bepalen daar ter plekke wel, wat leuk is om te bezichtigen. Heb contact gehad met Jetze Nogtegaal (Staatsbosbeheer) en die zou eventueel nog iemand sturen die ons op bepaalde plekjes kan wijzen en/of begeleiden.
Een ieder zorgt voor zijn/haar eten en drinken, voor zowel koffiepauze, lunch als diner. We nemen de laatste boot van 19:30 uur terug naar Holwerd. Contactpersoon: Anneke van der Veen; 0594-659791 of 06-10998817.

Bladmijnen- en rupsenexcursie in 2016 – Siep Sinnema

De precieze plaats en datum moeten nog worden vastgesteld; dit zal tijdig worden bekendgemaakt op onze website.

Ligusterpijlstaart *(Sphinx ligustri)*

Links: vlak voor vervelling.

Linksonder: laatste vervellingshuidje

Rechtsonder: *Callajoppa exaltatoria*, sluipwesp uit de Ligusterpijlstaart

foto's : Anneke van der Veen. (zie pag. 29)

Impressie van de jubileumbijeenkomst op 21 november 2015. Foto´s: Gerard Bergsma (zie pag.4)

Vrijwel volgroeide rups van de argusvlinder, april 2015. Foto Anthonie Stip (zie pag. 26)

Impressie van een tweetal onderzoeksgebieden. Grasland van It Fryske Gea bij het Easterskar (Rotsterhaule) en een agrarisch perceel bij Aldeboarn. Foto's Anthonie Stip (zie pag. 24)

Heliophobus reticulata (Gelijnde silene-uil)
Foto: G.Tuinstra
(zie pag. 32)

Catoptria verellus (Zwartbruine vlakjesmot)
Foto|: G.Tuinstra (zie pag. 35)

Galleria mellonella (Grote wasmot)
Foto: G.Tuinstra **(**zie pag. 35)

Cochylimorpha straminea (Moerasbladroller)
Foto: G.Tuinstra (zie pag. 34)

Boven:
Mijn met rups *Lyonetia prunifoliella* (Sleedoornhangmatmot)
Foto: G.Tuinstra (zie pag. 33)

Links:
Celypha rivulana (Scherpgetekende kruidenbladroller)
Foto: S.Roodbergen Zie pag. 28

Eusosma conterminana (Sladistelknoopvlekje), 19 augustus 2015.
Foto: Andy Saunders (zie pag. 35)

Nieuwe dagvlinderatlas van Fryslân : invoeren waarnemingen - Luut de Zee

Zoals jullie weten hebben we vorig jaar besloten om aan de slag te gaan om een nieuwe dagvlinderatlas van Fryslân. Het streven is erop gericht om deze in 2020 te laten verschijnen. Dat betekent dat er weer vele kilometerhokken moeten worden geïnventariseerd. Daarvoor is alle hulp welkom en we zullen ook proberen in de diverse media aandacht voor ons project te krijgen. In deze Flinterwille kunnen jullie ook lezen dat een van de excursies erop gericht is om zoveel mogelijk witte vlekken te vullen. In de komende jaren zullen we kijken of we meer van dit soort excursies zullen houden of dat er wellicht andere manieren zijn om zoveel mogelijk kilometerhokken te vullen. Voor de dagvlinderatlas die in 2000 is gepubliceerd werden de meeste waarneming op papier aangeleverd. Deze mogelijkheid bestaat nog steeds, maar waarnemingen kunnen ook in Excel worden aangeleverd of via de invoerportalen Waarneming.nl, Telmee.nl of Landkaartje zoals in de Flinterwille van oktober 2015 te lezen is.
Maar wie in het bezit is van een smartphone kan zijn/haar waarnemingen ook mobiel invoeren. Er zijn apps ontwikkeld om waarnemingen direct in het veld digitaal in te voeren. Voor zowel Waarneming.nl als voor Telmee kun zijn er apps waarmee je direct in het veld je waarnemingen invoeren. Dan kan veel tijd schelen, je hoeft dan niet je waarnemingen uit je notitieboekje later nog weer eens in te voeren in Excel of een van de genoemde invoerportalen. Een ander voordeel is dat de resultaten veel sneller beschikbaar zijn. Dat maakt het weer mogelijk om een up-to-date overzicht te hebben van de stand van zaken. We zullen op de website van de vlinderwerkgroep dan actuele kaartjes kunnen tonen van de verspreiding van de soorten. Dan kun je bijv. ook zien waar nog witte vlekken zijn die nog geïnventariseerd moeten worden. Hieronder volgt een korte beschrijving van de verschillende mogelijkheden van de apps. Welke optie het meest geschikt is, hangt af van je type smartphone en je persoonlijke voorkeuren. Qua werking lijken de apps veel op elkaar.

Waarneming.nl
Om je waarnemingen op Waarneming.nl in toe voeren zijn de apps Obsmapp voor Android smartphones, iObs voor iPhones en WinObs voor Windows Phone beschikbaar. Daarvoor is een account nodig op Waarneming.nl.

Obsmapp kun je downloaden in de Google Play Store en is de app met de meeste mogelijkheden. Na installatie van de app moet je de soortenlijsten downloaden, voor vlinders zijn er twee soortenlijsten: Dagvlinders en Nachtvlinders en micro's. Voor het downloaden van de soortenlijsten heb je een internetverbinding nodig. Vervolgens kun je in het veld eenvoudig je je waarnemingen toevoegen, hiervoor heb je geen internetverbinding nodig. Als je dagvlinders gaat tellen kies je de soortengroep Dagvlinders en je selecteert de soort uit de lijst. Je kunt ook een deel

van de naam intypen en dan worden de alleen nog de soorten getoond waarin de naam de ingetypte tekst voorkomt. Je kunt instellen of je op de Nederlandse of de wetenschappelijke naam wilt zoeken. Alleen de soort is verplicht om de waarneming te kunnen opslaan. Daarnaast kun je aantal, geslacht, gedrag, kleed en telmethode invullen. Voor deze velden kun je instellen wat de standaardwaarde is. Voor het tellen van vlinder is het bijvoorbeeld handig om de standaardwaarde van Kleed op 'Imago' te zetten. Dan hoef je dat alleen aan te passen als je een ei, rups of pop vindt. De waarnemingen worden automatisch gekoppeld aan de huidige tijd en de GPS-locatie, maar je kunt deze aanpassen. Als je weer een verbinding met internet hebt, kun je de gegevens uploaden naar waarneming.nl. Daarvoor moet je een keer je gebruikersnaam en wachtwoord van waarneming.nl opgeven. De app onthoudt welke waarnemingen zijn geüpload, dus je kunt niet per ongeluk meerdere keren dezelfde waarnemingen uploaden. Een volledige handleiding voor Obsmapp is te vinden op http://waarneming.nl/pda/obsmapp/obsmapp.html

iObs voor de iPhone kun je downloaden in de App Store. De werking is hetzelfde als Obsmapp, maar iObs heeft veel minder mogelijkheden. Zo kun je geen standaardwaarden instellen en kun je niet instellen dat je melding krijgt als je (per ongeluk) een onwaarschijnlijke waarneming invoert (bijv. een zeer zeldzame soort). Maar invoeren werkt verder hetzelfde als Obsmapp.

WinObs werkt ook op vergelijkbare wijze en is net als iObs minder uitgebreid dan Obsmapp.

Telmee
Voor Telmee is er voor Androidsmartphones de app Webobs die te downloaden is in de Google Play Store. Voor iPhones en Windows Phone is er (nog) geen app beschikbaar. Maar Webobs is ook als webapplicatie beschikbaar. Voor deze browserversie ga ja naar http://tm.webobs.org .
De werking van Webobs lijkt op die van Obsmapp. Ook voor Webobs moet je eerst soortenlijsten downloaden. Daarna kun je offline je waarnemingen in voeren. Als je online bent kun je jouw waarnemingen uploaden naar Telmee. Daarvoor is een account voor Telmee nodig. Meer informatie over Webobs is te vinden op http://webobs.org.

Voor alle apps geldt dat je jouw eigen waarnemingen kunt exporteren. Of en voor wie het een goede en snelle manier is om waarnemingen in te voeren zal per persoon verschillen. Maar het gebruik is redelijk eenvoudig en zeker het proberen waard.

Graslandvlinders in het Lege Midden van Fryslân in 2015 - Anthonie Stip

Inleiding

Om de biodiversiteit in Friese graslanden te stimuleren is een unieke samenwerking ontstaan tussen agrarisch collectief It Lege Midden, It Fryske Gea en De Vlinderstichting. Gezamenlijk werken zij sinds 2015 in een driejarig project van lerend beheren: het nemen van verschillende maatregelen met als doel de biodiversiteit te verhogen en het gelijktijdig monitoren van de effecten van dit beheer. De focus ligt hierbij op insecten, met name dagvlinders en bijen. De landelijk bedreigde argusvlinder, die in Friesland nog voorkomt, is het boegbeeld van het project. Deze typische vlinder van graslanden is uitgroepen tot de 'koningin van de weide', ofwel de Keningin fan 'e Greide. Het project beoogt toe te werken naar praktisch uitvoerbare beheermaatregelen die de natuurwaarde in het agrarisch gebied verhogen en deze te verankeren in het provinciale en landelijke natuurbeleid. De uitvoering van diverse beheermaatregelen staat gepland voor 2016 en 2017. Het startjaar 2015 is gebruikt om de uitgangssituatie op de uitvoeringslocaties vast te leggen. Tellers van de vlinderwerkgroep Fryslan leveren een belangrijke bijdrage aan de monitoring van dagvlinders. In dit artikel wordt een inkijk gegeven in de resultaten van de nulmeting in 2015.

Methode

In 2015 is er op 21 locaties in de onderzoeksgebieden een vlinderroute uitgezet (zie Figuur1).

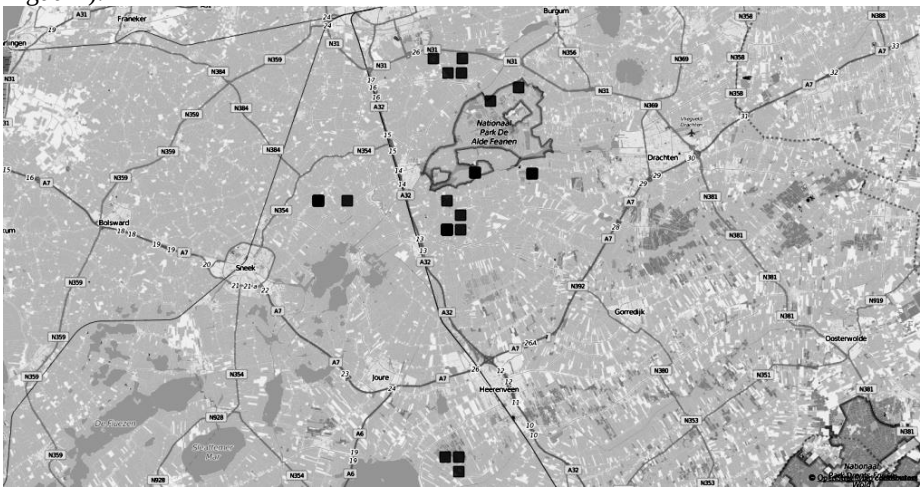

Figuur 1: Locaties van de onderzoeksgebieden. Op elke locatie zijn een of soms meerdere vlinderroutes gelopen, afhankelijk van de schaal en hoeveelheid beheermaatregelen die uitgevoerd gaan worden.

Deze routes voldoen aan de opzet van het meetnet dagvlinders, onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring. Een vlinderroute is maximaal 1 kilometer lang en 5 meter breed. Daarbinnen worden bij goed weer alle aanwezige dagvlinders geteld (Van Swaay, Termaat & Plate 2011). Tussen april en september 2015 is elke route 5-10 keer gemonitord. Twee routes zijn door omstandigheden maar twee keer geteld in 2015. Aanvullend is er door De Vlinderstichting op alle locaties gezocht naar rupsen van de argusvlinder. Hiertoe werden eerst per gebied alle voor argusvlinder geschikt ogende structuren in kaart gebracht. Vervolgens zijn deze locaties in maart-april, juli en oktober van 2015 onderzocht op aanwezigheid van rupsen van de argusvlinder.
Voor een impressie van een tweetal onderzoeksgebieden, namelijk grasland van It Fryske Gea bij het Easterskar (Rotsterhaule) en een agrarisch perceel bij Aldeboarn: **zie foto's pag. 19.**
Resultaten
In 2015 zijn er in totaal 549 dagvlinders waargenomen van 20 soorten (Tabel 1). Het betreft vooral algemene vlindersoorten. De top 3 bestaat uit kleine vos (141 exemplaren), bruin zandoogje (81) en klein koolwitje (68). Typische graslandvlinders zijn ook vastgesteld, zij het in lagere aantallen: argusvlinder (14), hooibeestje (5), kleine vuurvlinder (22), koevinkje (7), oranjetipje (1), oranje zandoogje (37) en zwartsprietdikkopje (51).
Er zijn qua vlinderfauna duidelijke verschillen tussen gebieden die door It Fryske Gea en door agrariërs beheerd worden. Vlinderroutes in terreinen van It Fryske Gea herbergen gemiddeld 6,6 vlinders per bezoek en in totaal 9,2 soorten. Op routes in terreinen van agrariërs is dit beduidend lager met gemiddeld 1,8 vlinders per bezoek en 2,5 soorten in totaal. De graslanden van De Bolderen bij de Alde Feanen blijken van alle onderzoeksgebieden het rijkst aan dagvlinders. Aan Atsma telde hier in totaal 119 vlinders van 10 soorten, waaronder 29 bruin zandoogjes en 31 oranje zandoogjes.

***Tabel 1**: Resultaten van de vlindertellingen in 2015 per bedrijf/gebied.*

Bedrijf/Gebied	JEL	JONG	OUD	BRUN	VRIE	JPEE	HOB	GPEE	PRIK	BOL	STOK	KOOI	BOE
Teller(s)	1	1	2	3	3	4 & 6	5	6	7	7	8	9 & 6	6
argusvlinder	1	0	1	0	10	0	0	0	0	0	2	0	0
atalanta	3	2	5	0	2	0	0	0	2	0	2	0	0
bont zandoogje	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0
bruin zandoogje	4	6	28	0	0	1	0	0	13	29	0	0	0
citroenvlinder	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
dagpauwoog	0	2	13	0	0	3	0	0	1	0	3	0	0
distelvlinder	1	2	1	0	0	1	0	0	10	2	0	0	0
gehakkelde aurelia	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
groot koolwitje	1	2	2	0	0	0	0	0	2	15	4	0	0
hooibeestje	0	0	0	0	3	0	0	0	1	1	0	0	0
klein geaderd witje	0	0	6	0	0	0	0	0	3	15	0	0	0
klein koolwitje	2	2	17	2	4	2	0	0	12	19	6	5	0
kleine vos	0	101	5	0	3	2	1	2	2	1	22	3	0
kleine vuurvlinder	2	5	7	0	0	1	0	0	1	5	0	1	0
koevinkje	2	3	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
landkaartje	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0
oranje luzernevlinder	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
oranjetipje	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
oranje zandoogje	0	0	0	0	0	0	0	0	6	31	0	0	0
zwartsprietdikkopje	7	1	2	3	7	10	0	8	0	1	0	12	0
Totaal aantal vlinders	24	127	87	5	29	20	1	10	55	119	51	21	0
Totaal aantal soorten	10	11	11	2	6	7	1	2	13	10	12	4	0
Aantal bezoeken	7	7	10	8	8	5	7	4	9	7	9	2	2

Weergegeven zijn de jaartotalen per vlindersoort. Afkortingen: JEL = M. Jellesma, Rotsterhaule; JONG = R. de Jong, Rotsterhaule; OUD = L. Oudshoorn, It Eilan; BRUN = J. Brunia, Flansum; VRIE = A. de Vries, Tersoal; JPEE = J. Peenstra, Aldeboarn; HOB= A. Hobert, Warten; GPEE = G. Peenstra, Warten; PRIK = Prikwei, Earnewald; BOL = de Bolderen, Earnewald; STOK = K. Stoker, De Veenhoop; KOOI = J. Kooistra, Warstiens; BOE = J. de Boer, Goëngahuizen. De cijfercode van de tellers verwijst naar de volgende personen: 1 = K. Uilhoorn; 2 = H. Bijl; 3 = L. de Zee; 4 = S.P. Roodbergen; 5 = A. Eizenga; 6 = A. Stip; 7 = A. Atsma; 8 = J. Dijkstra; 9 = R. Piersma.

Figuur 2: Vindplaats van in totaal negen rupsen van de argusvlinder: een voormalig gemaaltje op It Eilân bij Goëngahuizen. Foto Anthonie Stip.

Rupsen van de argusvlinder **(zie foto pag. 18)** zijn slechts op één locatie gevonden: It Eilân bij Goëngahuizen. In totaal zijn hier in april negen rupsen gevonden bij een voormalig gemaaltje.
Dit is een warme plek met een heel open vegetatie en veel kale grond. Op 9 april, een warme voorjaarsdag met een luchttemperatuur van 20°C, was de temperatuur op de plekken waar argusvlinderrupsen aanwezig waren ongeveer 40°C. Hieruit blijkt zonneklaar dat argusvlinders warme plekken in het landschap selecteren om hun eitjes af te zetten. In mei waren de rupsen verpopt en waarschijnlijk zijn alle poppen uitgekomen. Als vlinder is de argusvlinder gelukkig op meer locaties gezien: in het Easterskar bij de Liemdyk, op It Eilân, bij Tersoal en in de Kraanlannen.

Discussie
Fryslân is de weideprovincie bij uitstek. Met recht zijn *skries*, *ljip* en andere weidevogels hiervan de trots. Veel graslanden worden dan ook in functie van weidevogels beheerd. Niettemin zijn de graslanden, en met name de kruidenrijke, ook het leefgebied van veel insectensoorten. Dagvlinders maken daarvan een bescheiden deel uit. De resultaten van deze nulmeting – bedoeld om de uitgangssituatie in een graslandbeheerexperiment vast te leggen – laten zien dat er nog wel degelijk dagvlinders voorkomen in de graslanden van midden Fryslân.
De resultaten stemmen tegelijk zorgelijk en hoopvol. Graslanden in beheer bij agrariërs zijn beduidend minder rijk aan vlinders en hebben een lagere soortenrijkdom dan in natuurgraslanden het geval is. Tegelijkertijd bleek tijdens de monitoring dat agrarische graslanden waar in de slootkant of in een overhoek grassen de winter over waren blijven staan, vrijwel altijd zwartsprietdikkopjes herbergden. En soms ook een kleine vuurvlinder of bruin zandoog. Dat stemt dan

weer hoopvol. De komende jaren vinden er namelijk in alle onderzochte terreinen beheermaatregelen plaats waarvan verwacht wordt dat ze positief uitwerken voor dagvlinders en bijen. Dat er dus op deze plekken nog graslandvlinders zijn, maakt het kansrijk dat de beheermaatregelen ook daadwerkelijk effect gaan hebben. De monitoring in de komende jaren gaat uitwijzen of en welke effecten de beheermaatregelen gaan hebben.
In dit onderzoek spelen rupsen een belangrijke rol. Het is immers cruciaal dat graslandvlinders in hun leefgebied de hele levenscyclus kunnen voltooien, en niet alleen als vlinder nectar kunnen snoepen van bloeiende kruiden. Een aantal beheermaatregelen in dit onderzoek heeft daarom als doel om voortplantingshabitat voor vlinders te creëren. Dat gebeurt bijvoorbeeld door het laten overstaan van vegetatie in slootkanten en het gefaseerd maaien van percelen, ook buiten het broedseizoen van weidevogels. Om het rupsenonderzoek te focussen, is alleen gezocht naar rupsen van de argusvlinder, tevens boegbeeld van het project. In slechts één van de onderzoeksgebieden werden argusvlinderrupsen gevonden, maar wel negen in totaal. Dat is een vrij hoge dichtheid. Ook het rupsenonderzoek blijft de komende jaren voortgezet worden. Aangezien de argusvlinder als vlinder in vier gebieden werd gezien, blijkt er voldoende potentieel om op meer locaties voortplanting van de argusvlinder te verwachten.
Dank & oproep
Veel dank gaat uit naar de tellers van de vlinderroutes in dit project: Aan Atsma, Hans Bijl, Johan Pelser Dykstra, Avion Eizenga, Reinie Piersma, Sake P. Roodbergen, Karin Uilhoorn en Luut de Zee. We zijn hen zeer dankbaar voor hun onmisbare inzet! Sietse Rintjema (It Fryske Gea), Jitze Peenstra (It Lege Midden) en alle deelnemende boeren worden hartelijk bedankt voor de goede samenwerking. Wilt u meehelpen met het tellen van dagvlinders in dit onderzoek? Nieuwe tellers zijn nog steeds van harte welkom! Neem dan even contact op met de auteur van dit artikel.

Anthonie Stip, De Vlinderstichting, 0317 467346
Anthonie.stip@vlinderstichting.nl

Determinatiedag 16 januari 2016 - Siep Sinnema

Op de determinatiedag op zaterdag 16 januari in Hemrik waren maar liefst 19 belangstellenden aanwezig. Na de koffie met traktatie werd druk gewerkt aan het op naam brengen van verschillende vlinders, o.a. door het projecteren van de foto's ervan op de muur. Verder waren Leo Bot en Joop Kuchlein 7 uur lang achter het binoculair bezig met het op naam brengen van micro's. De werkzaamheden werden rond 13 uur onderbroken met soep en broodjes.

Honderden vlinders passeerden de revue en werden op naam gebracht, al was dat soms lastig omdat op een foto niet alle details te zien zijn. Er blijken altijd weer een paar bijzondere soorten tussen te zitten. Zo fotografeerde Sake Roodbergen op 19 juli 2013 op de Delleboersterheide *Celypha rivulana* (Scherpgetekende kruidenbladroller).**(Foto: zie pag. 20)** Deze bladroller komt voor op een paar plaatsen in Noord-Brabant, op de Veluwe, in het noorden van Overijssel en is gezien in zuidoost Friesland en op de Waddeneilanden.
Abel Jagersma fotografeerde op 10 augustus 2015 *Ethmia quadrillella* (Rouwdragertje) in Indijk. Dit vlindertje komt ten zuiden van Friesland vrij algemeen voor, maar was in Friesland nog maar weinig waargenomen.
Onze determinatiedag blijkt in een behoefte te voorzien en het was weer een geslaagde en gezellige dag!

Tellen eitjes Sleedoornpage in Wolvega 23 januari 2016 - Siep Sinnema

Op zaterdag 14 februari meldden zich zes leden van de Vlinderwerkgroep Friesland (Reinie Piersma, Gerard Bergsma, Siep en Jannie Sinnema, Anneke van der Veen en Hessel Hoornveld jr.) bij de ingang van ijsbaan in Wolvega om deel te nemen aan onze jaarlijkse telling van de eitjes van de Sleedoornpage. Ook Menno Venema, Sicco Ens en Chiel van der Linden van de Vlinderstichting stonden om 10 uur klaar om met de telling te beginnen.
We troffen aangename omstandigheden, want het was zonnig, weinig wind en een aangename temperatuur. Na enkele minuten zoeken vonden we het eerste eitje al aan de binnenrand van de ijsbaan en dat stemde ons optimistisch. Helaas ging het daarna wat minder voortvarend, want na een uurtje zoeken bleef het aantal eitjes steken op 7. En dat is weer minder dan de voorgaande jaren. Door het rigoureuze snoeiwerk van de laatste jaren lag die afname overigens wel in de verwachting. We vertrokken daarna naar de sportvelden aan de westkant van Wolvega. Nadat Reinie ons van heerlijke koffie had voorzien, begonnen we hier met frisse moed te zoeken, waarbij de gelederen inmiddels waren versterkt met Andries van der Veen uit Wolvega. Dit werd een teleurstellende ervaring, want na meer dan een uur intensief zoeken, vonden we wel de touwtjes, waarmee eitjes in het vorige jaar waren gekenmerkt, maar geen enkel eitje. Onbegrijpelijk waarom de populatie hier (bijna) verdwenen is, want de omstandigheden zijn nauwelijks veranderd. Andries vertelde, dat de gemeente ervoor zal zorgen, dat er door de sleedoornbegroeiing een strook van een meter breed zal worden gemaaid en dat een aantal boompjes aan de zonzijde zullen worden afgezaagd. Voor de Sleedoornpage zou dat gunstiger omstandigheden betekenen om eitjes af te zetten en voor de tellers wordt het ook gemakkelijker om de Sleedoornstruiken te bereiken. We zijn benieuwd of dat volgend jaar resultaat zal hebben.
Op de Sleedoornstruiken aan de Jachtwerfstraat werden geen eitjes gevonden dit jaar. Ons laatste doel was een boomwal met opschieters van de Sleedoorn in de

wijk De Tuinen aan de noordoost kant van Wolvega. Na lang zoeken vonden we op een takje twee eitjes. Dat betekent op dit moment de meest noordelijke vindplaats van eitjes van de Sleedoornpage. Volgend jaar gaan we deze plek zeker weer bezoeken, want de boomwal lijkt een gunstige plek voor de Sleedoornpage om eitjes af te zetten. In de siertuinen in de naaste omgeving staan bovendien nectarplanten.
In de tabel hieronder staat een overzicht van het aantal gevonden eitjes in Wolvega in de laatste jaren:

Jaar	IJsbaan	Sportveld	Jachtwerfstraat	Vlinderwijk	De Tuinen
2016	7	0	0		2
2015	10	41	3	0	
2014	24	33			
2013	31	33			
2012	64	47			
2011	152	2			
2010	26	8			
2009	33			0	
2008	2			1	
2007				6	

Op de internetpagina http://www.vlinderstichting.nl/sleedoornpage is te zien, wat het resultaat is van de tellingen op andere plaatsen in Nederland.

Kweek van de Ligusterpijlstaart (*Sphinx ligustri*) - Anneke van der Veen

Op 23 augustus 2014 kreeg ik een rups van mijn schoonzus tijdens een barbecue feestje. Deze zat bij haar in de Forsythia. Ik had deze Ligusterpijlstaart (*Sphinx ligustri*) rups nog nooit eerder gezien. Wat een prachtig beest, doet gewoon exotisch aan. **(Foto's: zie pag. 17)**
Thuis in een emmer met zaagsel gedaan en daar ligusterblaadjes in natte oase erbij gezet. En natuurlijk véél foto's gemaakt.
Op 2 september ontdekte ik dat de rups geprobeerd had om zich in te graven in de oase! De rups voorzichtig op het zaagsel gelegd en een foto gemaakt van de verpoppingsfase. Later zag ik dat hij zich had ingegraven in het zaagsel. En nu maar wachten tot mei 2015!

Maar in mei gebeurde er niets en ook de maand juni ging voorbij..hmmm, dat belooft niet veel goeds. Mijn schoonzus belde ook al eens om te horen hoe het maar "haar baby" ging. Ik gaf de hoop al op en dacht die was overleden. Op 31 juli 2015 kwam er toch een geboorte. Niet van een prachtige vlinder, maar van een zeer grote sluipwesp! Enerzijds een teleurstelling. Ik had graag de prachtige vlinder willen "showen" aan schoonfamilie. Toch is zo'n sluipwesp ook weer een fascinerend beest.
De juiste naam opgevraagd bij mijn mede bestuursleden. Siep had de foto's op zijn beurt weer doorgesluisd naar Kees Zwakhals en die wist haarfijn te vertellen dat het hier om een *Callajoppa exaltatoria*, een vrouwtje, ging. Hij zei ook dat dit een bekende parasiet is van de *Sphinx ligustri.*

Nachtvlindernieuws uit het Lauwersmeer – Gerrit Tuinstra

Al sinds 2003 werk ik aan de inventarisatie van nachtvlinders in het Lauwersmeergebied. Jaarlijks ben ik met regelmaat in het gebied om op allerlei plekken naar nachtvlinders te zoeken. 's Nachts met de lamp, maar ook veel 's avonds door het gebied heen struinen levert soms soorten op die nog niet eerder in het gebied waargenomen werden. En dit geldt ook voor het zoeken naar bladmijnen, waarmee ook het afgelopen seizoen de lijst weer ietwat uitgebreid kon worden. Maar na jaren veldwerk wordt het natuurlijk wel steeds lastiger om nieuwe soorten te vinden, hoewel de lijst van de micro's vast nog kan groeien.

In 2015 werd het gebied 28 keer bezocht. Op 21 avonden c.q. nachten werd met de lamp gewerkt en op één van de avonden werd ook gesmeerd. Drie keer werd specifiek naar mijnen gezocht en één keer, in het vroege voorjaar, werd naar zwammen gezocht waarin rupsen van bepaalde soorten kunnen zitten.
In totaal werden in 2015 623 soorten nachtvlinders waargenomen. Onderverdeeld naar macro's en micro's betrof het respectievelijk 311 en 312 soorten. Het aantal soorten dat nog niet eerder in het gebied waargenomen was, betrof voor de macro's en micro's respectievelijk 9 en 44. Dit aantal is aanzienlijk minder dan het aantal nieuwe soorten dat in 2014 waargenomen werd (resp. 16 en 79). En dat terwijl het gebied toen in totaal 23 keer bezocht werd. Op basis hiervan zou je kunnen zeggen dat het seizoen 2015 minder goed was dan 2014. Echter omdat het steeds moeilijker wordt om nieuwe soorten te pakken te krijgen, gaat dit misschien niet helemaal op.

Macro's nieuw in 2015

Dus 9 nieuwe macro's in het afgelopen seizoen. Althans, als je *Dahlica triquetrella* (zandzakdrager) tot de macro's rekent, wat ik (in tegenstelling tot sommige andere vlinderaars) wel doe. Op zich niet vreemd dat deze soort nog niet eerder in het

gebied waargenomen werd. Want als vlinder zul je ‘m niet snel vinden en het is dan ook zaak om naar de zakjes te zoeken. Tijdens een wandeltochtje op 24 april werden diverse zakjes gevonden op palen en borden in de omgeving van de werkschuur van Staatsbosbeheer. *D. triquetrella* is een van de zakdragers waarbij in Nederland ‘parthenogenese’ voortkomt. Dit wil zeggen dat de vrouwtjes van deze soort nakomelingen krijgen zonder dat hierbij mannetjes een rol bij spelen. De vrouwtjes leggen dus eieren die niet bevrucht zijn door mannetjes – maar ze komen wel uit! Een bijzonder natuurfenomeen! Het gericht zoeken naar deze en andere soorten zakdragers (familie Psychidae) kan leuke vondsten opleveren, al is het determineren van de zakjes dan vaak weer een lastige onderneming.
Een opvallende soort die al eerder in het gebied verwacht werd, maar pas in 2015 voor het eerst waargenomen werd, is *Deilephila porcellus* (klein avondrood). In het binnenland is dit een vlinder van de wat drogere zandgronden maar daarnaast komt de soort met name voor in de kuststreek, in het duingebied. Op 4 juli kwamen twee exemplaren van deze prachtige vlinder op de lamp af. Rupsen van *D. porcellus* leven op verschillende soorten walstro, die ook in het Lauwersmeergebied wel voorkomen. Toch zal de populatie hier niet groot zijn, want dan was de vlinder ongetwijfeld vaker waargenomen, mede omdat hij goed op licht komt.
Op 12 juni werd de eerste *Odontopera bidentata* (getande spanner) voor het Lauwersmeergebied op licht aangetroffen. Deze vrij grote, lichtbruin gekleurde vlinder, met sterk ‘getande’ voorvleugels komt met name voor op de drogere zandgronden, centraal in Nederland alsmede in de drie noordelijke provincies. Rupsen van *O. bidentata* leven op diverse soorten loofbomen en –struiken. De vlinder vliegt vrij vroeg in het jaar, met een piek in mei, en kan eigenlijk niet verward worden met andere soorten spanners – of wellicht uilen, want het is een spanner met een fors lichaam, zoals ook uilen dat veelal hebben.
Een veel kleinere spanner die vorig jaar nieuw was voor het Lauwersmeer (waargenomen op 12 juni), is *Scopula floslactata* (roomkleurige stipspanner). Hoewel er een aantal goede kenmerken zijn voor het onderscheid met *Scopula immutata* (bosspanner) worden beide soorten nogal eens met elkaar verward. Deze laatste soort is overigens in het Lauwersmeergebied veel vaker waargenomen.
Een fraaie spanner en tevens trekvlinder is *Rhodometra simplana* (roodstreepspanner). 2015 was een bijzonder goed jaar voor trekvlinders. Door het gehele land zijn van diverse soorten trekvlinders behoorlijke aantallen gezien. Dit geldt zeker ook voor *R. sacraria*, waarvan in het noorden van Nederland nog maar weinig waarnemingen bekend waren. Echter in 2015 zijn er ook verspreid in de noordelijke provincies diverse waarnemingen gedaan. Op 30 augustus werd een exemplaar op licht gevangen, vlakbij het dorp Lauwersoog. Het waaide die avond stevig vanuit noordelijke richting en daarom werd een plek gezocht achter een bosrand. Het resultaat op die avond was door de harde wind ietwat teleurstellend, maar dat werd goed gemaakt door de waarneming van *R. sacraria*!

Twee andere soorten trekvlinders die nog niet eerder in het Lauwersmeer waargenomen werden zijn *Heliothis peltigera* (vlekdaguil) en *Helicoverpa armigera* (katoendaguil). Ook voor deze soorten geldt dat het noorden van Nederland over het algemeen dun bezaaid is met waarnemingen. In het zuiden, en dan met name in de provincie Zeeland, worden over het algemeen veel meer exemplaren gezien. De waarneming *van H. peltigera* werd gedaan door Bouke en Jaring Roosma, op 8 juni. Ze voerden de waarneming in op waarneming.nl, voorzien van foto! Een exemplaar van *H. armigera* werd gevangen op 14 augustus. Op deze avond zou de lamp opgesteld worden in het open veld vanwege de goede weersomstandigheden. Echter tijdens het opstellen was er in de verte onweer te horen en de buienradar liet zien dat er enkele stevige buien in aantocht waren. Derhalve werd de boel weer ingepakt en een andere locatie gezocht. Deze werd gevonden bij de werkschuur van Staatsbosbeheer. Hier is een afdak waar de lamp geplaatst kan worden. Bij regen dus een mooie 'reservelocatie'. Vooral op warme avonden is regen geen probleem voor veel vlindersoorten en ze vliegen dan ook gewoon door.
Nog later in het seizoen, op 20 september, werden twee exemplaren van *Agrochola lychnidis* (variabele herfstuil) waargenomen op licht. Deze uitgesproken najaarssoort wordt met name in Friesland niet zo veel waargenomen, zeker niet in tegenstelling tot een aantal andere soorten van het genus Agrochola. In het Lauwersmeergebied zijn *A. lota* (zwartstipvlinder) en *A. circellaris* (bruine herfstuil) heel gewone soorten. *A. macilenta* (geelbruine herfstuil) is een wat minder algemene soort in het gebied en van de prachtige *A. helvola* (roodachtige herfstuil) zijn slechts twee waarnemingen gedaan. Zoals de Nederlandse naam van de vlinder al aangeeft is *A. lychnidis* een erg variabele vlinder, qua basiskleur van de voorvleugels. Sommige exemplaren hebben een roodbruine kleur, andere zijn geler of juist grijzer. De tekening is overigens niet variabel en de vlinder kan daardoor eigenlijk alleen maar verward worden met *Omphaloscelis lunosa* (maansikkeluil). Een goed bruikbaar kenmerk voor het onderscheid van beide soorten zit in de achtervleugels, die bij *A. lychnidis* effen zijn. Bij *O. lunosa* zijn de achtervleugels gevlekt. Een ander onderscheid is de vlek aan de voorrand van de voorvleugel, op korte afstand van de vleugelpunt. Deze vlek is bij *A. lychnidis* een aaneengesloten vlek, terwijl deze bij *O. lunosa* uit meerdere kleine vlekjes bestaat.
De laatste nieuwe macro die in 2015 waargenomen werd (11 juli) is de fraai getekende *Heliophobus reticulata* (gelijnde silene-uil), een vrij zeldzame uil die in het binnenland verspreid voorkomt en dan met name op de Veluwe. **(Foto: zie pag. 19**) In Zuidoost Friesland is de vlinder bekend van een klein aantal plekken (bv. Schaopedobbe en Aekingerzand). Langs de kust (duinen) komt de soort veel meer voor, zo ook op de Waddeneilanden. Langs de Waddenkust op het Friese en Groninger vaste land werd *H. reticulata* nog niet eerder gezien! *H. reticulata* heeft op de voorvleugels een soort raster van lichte lijnen en zou daardoor verward

kunnen worden met de iets algemenere *Naenia typica* (splinterstreep). Echter deze soort heeft veel bredere vleugels dan *H. reticulata*.

Micro's nieuw in 2015

Het gaat te ver om hier alle 44 nieuwe soorten micro's voor het Lauwersmeergebied te noemen, maar voor een aantal is dat wel de moeite waard om te doen.

Zowel in het voorjaar als (met name) in het najaar werd een aantal bladmineerders gevonden van soorten die nog niet eerder waren gezien. Een aantal daarvan:

Eriocrania sangii (grijsrupspurpermot): op 22 mei werden drie rupsen gevonden in blaasmijnen op berk (*Betula* spec.). Omdat er op berk meerdere Eriocrania-soorten zitten is de determinatie niet altijd even gemakkelijk, echter de rupsen van *E. sangii* zijn duidelijk grijs, in tegenstelling tot de witte of gelige rupsen van andere Eriocrania-soorten. Opvallend ook, voor Eriocrania-soorten, is dat de frass (uitwerpselen van de rups) in lange draden in de mijn ligt.

Ectoedemia louisella (akenvruchtmineermot): al eerder werd naar deze soort gezocht, ofwel naar de mijnen in de vruchten (vleugeltjes) van Spaanse aak (*Acer campestre*). Op 12 oktober werden de kleine mijntjes gevonden op diverse Spaanse aken langs een parkeerterrein in het gebied.

Ectoedemia intimella (wilgennerfmineermot): de mijnen van deze soort zijn te vinden op diverse wilgensoorten, met name boswilg (*Salix caprea*) en grauwe wilg (*S. cinerea*). De mijnen zijn opvallend omdat ze vanuit de bladsteel het blad in lopen en de mijn een dubbel frass-spoortje bevat. De mijnen van *E. intimella* werden op twee plekken gevonden, op 12 oktober en 2 november, allen in boswilg.

Phyllonorycter dubitella (boswilgvouwmot): een vouwmot die ook boswilg als voedselplant heeft is *P. dubitella*, in Nederland een zeldzame (of in ieder geval weinig gevonden) soort. Op 12 oktober werden op een grote boswilgstruik nabij de jachthaven tientallen vouwmijnen gevonden. Een handvol bladeren werd verzameld en meegenomen om de vlinders uit te kunnen kweken. Omdat er nog een aantal soorten op boswilg kunnen zitten is dit zeer welkom voor de determinatie. De mijnen werden binnenshuis bewaard en na korte tijd kwam één vlinder tevoorschijn, waarmee de determinatie van *P. dubitella* kon worden bevestigd.

Lyonetia prunifoliella (sleedoornhangmatmot): op 28 september werd in een wegberm een mijn gevonden **(Foto: zie pag. 20)** op sleedoorn (*Prunus spinosa*). Het blad werd verzameld en gefotografeerd en ter determinatie voorgelegd aan Willem Ellis. Hij vermoedde dat het om *Lyonetia prunifoliella* ging. Het blad werd bewaard maar de rups verliet het blad spoedig omdat het begon te verdorren. De rups is verpopt en enige tijd later is de vlinder tevoorschijn gekomen. Het ging om een donkere vorm van *L. prunifoliella*.

Chrysoesthia drurella (gloriemot): zeker geen zeldzame soort, maar wel eentje die je niet vaak ziet. Jammer, want *C. drurella* is een prachtig, vooral oranje en zwart

gekleurd vlindertje, met zilverachtige weerschijnende schubben, verspreid over de vleugels. Op 28 september werden mijnen van *C. drurella* gevonden op een meldesoort (*Atriplex* spec.). Het gaat bij deze soort om opvallende mijnen, die beginnen als gangmijn en later vaak overgaan in een blaas. Niet alleen meldesoorten worden door de vlinder gebruikt als voedselplant, maar ook ganzevoetsoorten (*Chenopodium* spec.).

Naast de bladmineerders werden diverse andere soorten micro's nieuw voor het gebied gevonden. De volgende zijn de moeite waard om te vermelden:

Cauchas rufimitrella (pinksterbloemlangsprietmot) : deze langsprietmot vliegt vroeg in het jaar en is dan vrij gemakkelijk als imago te vinden op bloeiende pinksterbloem (*Cardamine pratensis*) – ook de voedselplant van de rups. Op 5 juni werden vier exemplaren aangetroffen op bloeiende pinksterbloemen in een wegberm.

Helcystogramma lutatella (lichte rietpalpmot) : deze micro is in Nederland vrij zeldzaam, in tegenstelling tot zijn 'neefje' *H. rufescens*. Beide soorten zijn van elkaar te onderscheiden door het ontbreken van zwarte stippen op de voorvleugels bij *H. rufescens*. Beide soorten hebben diverse grassen als voedselplant. Op 14 augustus werd een enkel exemplaar van *H. lutatella* op licht waargenomen.

Cochylimorpha straminea (moerasbladroller): deze bladroller werd in 2015 voor het eerst in het gebied waargenomen, wat op zich opvallend is. **(Foto: zie pag. 20)** De vlinder heeft een aantal voedselplanten, waarvan in het Lauwersmeergebied alleen knoopkruid (*Centaurea jacea*) voorkomt. Deze plant groeit op verschillende plekken verspreid in het gebied, bijvoorbeeld in de wegbermen. En daar werd ook de vlinder op een aantal plekken waargenomen, met name in de avond, tijdens het struinen door de vegetatie. De vlinders werden daarbij gemakkelijk opgejaagd. Nadat ze opgejaagd werden vlogen ze een korte afstand waarna ze weer gingen zitten in de vegetatie, met name op de stengels van knoopkruid. In totaal werden zo'n 40 exemplaren van deze bladroller waargenomen, van 6 tot en met 21 augustus. Slechts één exemplaar werd op licht gevangen.

Cymolomia hartigiana (leemvlekbladroller): deze opvallend gekleurde bladroller leeft op sparrensoorten (*Abies* spec. en *Picea* spec.). Deze naaldbomen staan op slechts een aantal plekken in het Lauwersmeergebied. Een enkel exemplaar werd op licht waargenomen op 10 augustus, op een plek op korte afstand van een bosrand met diverse soorten naaldbomen.

Gibberifera simplana (witte populierenbladroller): ook van deze landelijk zeldzame bladroller werd slechts een enkel exemplaar waargenomen. Dit was op een plek niet ver van een groeiplaats van ratelpopulier (*Populus tremula*), de voedselplant van de rups. Het exemplaar werd gevangen op 1 juli.

Tebenna micalis (zilveroogje): een heel bijzondere vangst was die van het zilveroogje. *T. micalis* werd in Nederland voor het eerst waargenomen op 3 september 2011, te Schoorl. Op 9 juni 2014 werd het tweede exemplaar gezien in Hilversum. Het derde en vierde exemplaar werden te Oostkapelle en Lauwersoog

gevangen, op exact dezelfde datum: 21 augustus 2015. Op 22 en 30 augustus 2015 volgden waarnemingen uit Venray. Het is de moeite waard om te letten op deze kleine vlinder, die in Nederland mogelijk met een opmars bezig is. Het is vooral opletten op plekken waar de voedselplant groeit, heelblaadjes (*Pulicaria dysenterica*). In het Lauwersmeergebied groeit deze opvallende geel bloeiende plant op verschillende plekken, soms in (zeer) groot aantal.
Galleria mellonella (grote wasmot): hoewel *G. mellonella* in Nederland niet een heel zeldzame soort is, had ik persoonlijk deze grote micro nog nooit gezien! **(Foto: zie pag. 19).** Op 6 augustus werd een exemplaar op licht gevangen, vlakbij het dorp Lauwersoog.
Catoptria verellus (zwartbruine vlakjesmot): een vlinder die in Nederland met een sterke opmars bezig is, is *C. verellus*. **(Foto: zie pag. 19)** Vooral de laatste tijd zijn er wat meer waarnemingen van deze vlinder in het noorden van Nederland. In het Lauwersmeergebied was deze soort tot 2015 nog niet eerder waargenomen. Des te opvallender dat *C. verellus* in 2015 maar liefst op drie verschillende data waargenomen werd; 11 en 16 juli en 14 augustus. Op 11 juli werden zelfs vijf exemplaren gezien!

Het laatste nieuws uit Sint Nicolaasga: *Eucosma conterminana* nieuw voor Friesland - Andy Saunders

Op 19 augustus 2015 had ik in mijn achtertuin, in de lichtval, een bladroller (Tortricidae). **(Foto: zie pag. 20)** Ik wist zeker dat het een nieuwe soort voor mij was en dat de vlinder behoorde tot het genus Eucosma. Maar de vraag was welke soort precies? In Nederland komen twaalf Eucosma-soorten voor. Van die twaalf waren er acht soorten in Friesland gevonden. Maar nu is het totaal negen!
Op 26 juni 2011 had ik mijn eerste Eucosma hier in Sint Nicolaasga gevangen. Dat was de gewone *Eucosma cana* (Distelknoopvlekje). De vlinder was gedetermineerd door Tymo Muus aan de hand van een genitaalpreparaat. De vlinder van 19 augustus 2015 was anders en ook later in het jaar gevangen. Ik maakte foto's van de micro en heb hem in een klein potje gedaan en bewaard voor de determinatiedag in januari in Hemrik.
Tijdens de determinatiedag keek Leo Bot naar mijn micro's van 2015. Hij was niet zeker van de Eucosma maar hij dacht dat het *Eucosma conterminana* (Sladistelknoopvlekje) was. Voor de zekerheid nam hij de vlinder mee om een genitaalpreparaat te maken. Een week later kreeg ik bericht van Leo waaruit bleek dat het inderdaad *Eucosma conterminana* was. Ik stuurde een email naar Willem Ellis om te vragen of de vlinder ooit in Friesland gevangen was. Het antwoord was 'nee'. Dit was dus de eerste vangst van *Eucosma conterminana* in Friesland.
Graag wil ik Tymo Muus bedanken voor het determineren van *Eucosma cana* en Leo Bot voor het determineren van *Eucosma conterminana*. Ook dank aan Willem

Ellis voor de informatie van de databank Noctua en als laatste Gerrit Tuinstra, voor het controleren van dit artikel.

Mutaties ledenlijst

Nieuwe leden:

De heer J. Leertouwer
Noorderkade 4-211
8861 HK Harlingen
Tel. 0517 - 413866

De heer H. van der Meulen
Meinardswei 2
9047 KB Minnertsga
Tel. 06-17206914

Overleden:
De heer S. Postma te Stiens

Afmeldingen als lid:
Mevrouw M. Stam te Leeuwarden
De heer F.A. Bilstra en Mevrouw. L. Bilstra de Jong te Wergea
Mevrouw M. de Vries te Grootegast

Vlinderwerkgroep Friesland

Bestuur

Siep Sinnema — voorzitter
Sparjeburd 29 8409 CK Hemrik
tel. 0516-471222 s.g.sinnema@online.nl

Gerard Bergsma — secretaris
Bosweer 29 8426 GS Appelscha
tel. 0516-432414 bergsmagj@ziggo.nl

Luut de Zee — penningmeester
Martriehoeve 26 8502 CZ Joure
tel. 0513 - 795028 luut.de.zee@zonnet.nl

Gerrit Tuinstra — bestuurslid
De Twee Gebroeders 214 9207 CB Drachten
tel. 0512-518246 gerrittuinstra@online.nl

Anneke van der Veen — bestuurslid
Provincialeweg 21 9865 AA Opende
tel. 0594-659791 vdveena@home.nl

Contributie

€ 10,00 per jaar.
Girorekening NL68 INGB 0007 2232 59
t.n.v. L.D. de Zee, Joure

Redactieadres

Sparjeburd 29
8409 CK Hemrik
e-mail adres: s.g.sinnema@online.nl
info@vlinderwerkgroepfriesland.nl

Vlinderwerkgroep Friesland op internet: www.vlinderwerkgroepfriesland.nl
e-mail adres: info@vlinderwerkgroepfriesland.nl

Noteer deze data in uw agenda!

-donderdag 21 april	Voorjaarsbijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland te Ureterp
-zaterdag 14 mei	excursie Tsjongerwâlen. Vlinderwerkgroep Friesland
-vrijdag 3 juni	Nationale nachtvlinder Nacht
-zaterdag 9 juli	Excursie Blauwhuis en Joure-West Vlinderwerkgroep Friesland
-zaterdag 30 juli	Excursie Ameland Vlinderwerkgroep Friesland
-24 t/m 26 juni	Excursie ter Haar/Snellen De Wieden
-zondag 30 oktober	Bijeenkomst NEV-Noord te Drachten